

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz
Art. 1–505³⁹

Tom I

redakcja naukowa Olga M. Piaskowska

Małgorzata Anaszkiewicz, Małgorzata Eysymontt, Dominik Horodyski
Elżbieta Jaceczko, Magdalena Kuchnio, Agata Majchrowska, Karolina Panfil
Joanna Parafianowicz, Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk
Olga M. Piaskowska, Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski
Katarzyna Sacharuk, Arkadiusz Turczyn

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz
Art. 1–505³⁹

Tom I

redakcja naukowa Olga M. Piaskowska

Małgorzata Anaszkiwicz, Małgorzata Eysymontt, Dominik Horodyski
Elżbieta Jaceczko, Magdalena Kuchnio, Agata Majchrowska, Karolina Panfil
Joanna Parafianowicz, Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk
Olga M. Piaskowska, Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski
Katarzyna Sacharuk, Arkadiusz Turczyn

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 stycznia 2024 r.

Recenzent

Dr hab. Michał Krakowiak, profesor Uniwersytetu Łódzkiego

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych artykułów ustawy napisali:

Małgorzata Anaszkiewicz: art. 626¹–626¹³

Małgorzata Eysymontt: art. 1096–1115¹

Dominik Horodyski: art. 1169–1193

Elżbieta Jaceczko: art. 758–839, 844–1088

Magdalena Kuchnio: 98–110, 117–124, 394–398, 561–567⁵, 579–589, 609, 610, 626,
627–639, 646–691, 1117–1168, 1205–1211

Agata Majchrowska: art. 479⁴⁶–479⁸⁸, 505¹⁵–505³⁹

Karolina Panfil: art. 203¹, 398²²–398²⁴, 480¹–480⁴, 484¹–497, 1194–1204, 1212–1217

Joanna Parafianowicz: art. 86–97, 125–149, 150–182, 184–186, 425–458, 478, 479,
560²–560¹², 610¹–625, 691¹–691¹¹

Aleksandra Partyk: art. 19–85, 363–391¹, 568–578², 590–605, 716–729

Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk – art. 544–560¹

Tomasz Partyk – art. 526–543, 606–608, 730–757

Olga M. Piaskowska: art. 1–18, 186¹–203, 204, 205, 316–362¹, 399–416¹, 424¹–424¹²,
458¹⁴–458¹⁶, 499–505¹⁴, 692–693²²

Aleksandra Rutkowska: art. 149¹, 183¹–183¹⁵, 459–477^{14a}

Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski: art. 205¹–216¹, 218–226²

Dariusz Rutkowski: art. 216², 458¹–458¹³

Katarzyna Sacharuk: art. 694¹–694⁸

Arkadiusz Turczyn: art. 227–315, 398¹–398²¹, 479²⁸–479^{30f}, 479^{31a}–479⁴⁵, 479⁸⁹–479¹²⁹,
506–525, 640–643, 840–843

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8328-962-5

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462; e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Przedmowa

Oddajemy w Państwa ręce kolejne wydanie komentarza do Kodeksu postępowania cywilnego – jego części poświęconej postępowaniu procesowemu. Przepisy tego Kodeksu uległy kilku zmianom od czasu wprowadzonej nowelizacji z 9.03.2023 r., która w znacznej części obowiązuje od 1.07.2023 r. Sam komentarz obejmuje stan prawny na 1.01.2024 r., a zatem także zmiany wprowadzone przez nowelizację z 7.07.2023 r.

Naszym celem było stworzenie komentarza, który w jak najszerszym zakresie odpowiadałby potrzebom praktyków. Z tego też względu jego autorami są – wykonujący różne zawody – praktycy (sędziowie, adwokaci, radcy prawni) mający bogate doświadczenie. Komentarz zawiera szerokie orzecznictwo sądowe i użyteczne uwagi autorów, odnoszące się do poglądów doktryny i teorii jedynie w niezbędnym zakresie.

Dziękuję Przyjaciółom, Kolegom, Autorom, którzy poświęcili swój czas nie tylko na indywidualną pracę nad skomentowaniem poszczególnych przepisów, lecz także na uwzględnianie moich uwag i propozycji. Komentarz nie powstałby, gdyby nie chęci, zaangażowanie oraz wsparcie wszystkich Was.

Dziękuję także tym, którzy choć nie zostali wymienieni na okładce, przyczynili się do powstania tego komentarza.

TYTUŁ WSTĘPNY

Przepisy ogólne

Art. 1.¹ [Sprawa cywilna]

Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

1. Przepis² definiuje sprawę cywilną jako sprawę, która podlega rozpoznaniu przez sąd zgodnie z zasadami określonymi w niniejszym Kodeksie. Do spraw cywilnych w tym rozumieniu zalicza się w pierwszej kolejności sprawy z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy (wyodrębnione według kryterium materialnoprawnego). Są to zatem wszelkie sprawy, których materialnoprawna regulacja znajduje się odpowiednio w ustawie z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), ustawie z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809) oraz ustawie z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510 ze zm.). **Sprawy cywilne w znaczeniu materialnoprawnym** charakteryzują się tym, że ochrona prawna przewidziana jest dla podmiotów prawnych, które w danym stosunku charakteryzują się równorzędnością. W konsekwencji w tym znaczeniu sprawą cywilną nie będzie zatem taka, w której jeden z podmiotów wyposażony został w funkcje władcze. Tego rodzaju sprawy mogą jednak zostać uznane za cywilne w rozumieniu niniejszego Kodeksu w oparciu o kryterium formalne, a w konsekwencji podlegać rozpoznaniu w trybie niniejszego Kodeksu.

¹ Art. 1, rozumiany w ten sposób, iż w zakresie pojęcia „sprawy cywilnej” nie mogą się mieścić roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowi decyzja administracyjna, został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 10.07.2000 r. (Dz.U. Nr 55, poz. 665) z dniem 17.07.2000 r.

Art. 1 częściowo został uznany za niezgodny z art. 194 ust. 1 zdanie pierwsze w związku z art. 10 Konstytucji RP, przez pkt 1 wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11.09.2017 r., K 10/17 (Dz.U. poz. 1727) z dniem 11.09.2017 r. Zgodnie z tym wyrokiem wymieniony wyżej przepis traci moc w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego.

Art. 1 częściowo został uznany za niezgodny z art. 194 ust. 2 w związku z art. 10 Konstytucji RP oraz z art. 144 ust. 3 pkt 21 w związku z art. 10 Konstytucji RP, przez pkt 2 wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11.09.2017 r., K 10/17 (Dz.U. poz. 1727) z dniem 11.09.2017 r. Zgodnie z tym wyrokiem wymieniony wyżej przepis traci moc w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury przedstawienia kandydatów na stanowisko Prezesa oraz Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego i powołania ich przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

² Zob. przypis 1.

2. Sprawami cywilnymi w rozumieniu Kodeksu są również sprawy, które z punktu widzenia prawa materialnego do spraw cywilnych się nie zaliczają, jednakże ich rozpoznanie odbywa się według zasad określonych w niniejszym Kodeksie, są to np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz niektóre sprawy administracyjne (**kryterium formalne**). W praktyce zaliczenie określonej kategorii spraw, z reguły przynależnych do norm prawa publicznego, według kryterium formalnego do rozpoznania w postępowaniu cywilnym nie jest proste. Należy bowiem zauważyć, że instrumenty cywilnoprawne (przede wszystkim umowy) wykorzystywane są także przez podmioty prawa publicznego. Część umów zawieranych z tymi podmiotami i funkcjonujących obecnie w obrocie można określić mianem hybrydowych, czyli takich, które podlegają regulacji zarówno prawa administracyjnego, jak i cywilnego. Co więcej, dochodzenie roszczeń z tego rodzaju umów często odbywa się w części na drodze administracyjnej, a w części cywilnej. Przykładem takiej umowy jest umowa o dofinansowanie z polityki spójności. Jak wyjaśniono w judykaturze, mimo silnych powiązań z etapem administracyjnego przyznawania beneficjentowi dofinansowania podstawą jego wypłaty jest umowa, a wzajemne roszczenia z niej wynikające mają charakter cywilnoprawny³.
3. Powodzenie powództwa zależy ostatecznie od analizy sprawy jako sprawy w rozumieniu art. 1 k.p.c., gdyż tylko sprawa cywilna w rozumieniu tego przepisu podlega rozpoznaniu przez sądy powszechne w postępowaniu cywilnym. Przepis ten nie obejmuje spraw wynikających z wszystkich stosunków społecznych i prawnych. Sprawa cywilna zależy od określonej relacji, z reguły osadzonej w prawie materialnym, określającym obowiązek i odpowiadające mu uprawnienie drugiego podmiotu, wynikające z ustawy lub umowy (np. zobowiązanie). Postępowanie cywilne ma potwierdzić tę relację, a w efekcie stanowić podstawę do wykonania (egzekucji) osądzonego uprawnienia (roszczenia)⁴.
4. **Ujęcie sprawy cywilnej wskazane w komentowanym przepisie nie wyczerpuje całości spraw**, które rozpoznawane są według zasad określonych w niniejszym Kodeksie. W rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP pojęcie sprawy ma bowiem charakter autonomiczny i obejmuje również sprawy, które nie są sprawami cywilnymi, sądowoadministracyjnymi lub karnymi; sprawy te rozpoznaje sąd powszechny w postępowaniu cywilnym⁵. Pojęcie sprawy w tym rozumieniu obejmuje wszystkie sytuacje – bez względu na regulacje procesowe lub ich brak – w których pojawia się konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu („każdego”), a jednocześnie natura danego stosunku prawnego wyklucza arbitralność rozstrzygnięcia o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę tego stosunku⁶.
5. **W wypadku gdy sprawa przedstawiona do rozstrzygnięcia przez sąd powszechny nie będzie sprawą cywilną ani w ujęciu materialnym, ani formalnym, ani też nie będzie sprawą toczącą się według przepisów ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 137 ze zm.), ale jednocześnie ustawa nie zastrzeże dla jej rozpoznania właściwości sądu administracyjnego, wówczas, zgodnie z art. 177 Kon-**

³ Zob. uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 88/10, OSNC 2011/6, poz. 63, LEX nr 612266.

⁴ Zob. wyrok SN z 10.30.2021 r., II PSKP 16/21, OSNP 2021/12/132.

⁵ Zob. postanowienie SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, LEX nr 106639.

⁶ Zob. uzasadnienie wyroku TK z 27.05.2008 r., SK 57/06, OTK-A 2008/4, poz. 63.

stytucji RP, sprawę tę rozpoznają sądy powszechne w postępowaniu cywilnym⁷. Oznacza to zatem, iż ustalenie, czy konkretna sprawa została poddana rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym, następuje przez wykluczenie jej spod osądu w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu karnym lub administracyjnym. Sprawy te będą rozpoznawane na drodze postępowania cywilnego także wówczas, gdy nie mieszczą się w ramach rozumienia wskazanego wyżej (tj. nie są sprawami cywilnymi w rozumieniu art. 1 k.p.c. oraz art. 45 Konstytucji RP).

6. Trafnie wskazano w judykaturze, iż publicznoprawny charakter wierzytelności, której źródłem jest decyzja administracyjna, nie stanowi przeszkody dla uznania dopuszczalności drogi sądowej w wypadku, gdy wierzyciel dochodzi od swego dłużnika roszczenia, którego źródłem jest decyzja administracyjna (zob. wyrok SA w Warszawie z 19.02.2020 r., I ACa 313/19, LEX nr 2825702).
7. W przypadku gdy sprawa nie ma charakteru „sprawy cywilnej” (zob. także komentarz do art. 2), zachodzi niedopuszczalność drogi sądowej.
8. Jak wskazano w judykaturze, jest dopuszczalna droga sądowa w sprawie o odszkodowanie dochodzone przez powoda w związku ze zdarzeniem o charakterze publicznoprawnym, jeżeli ustawodawca nie przewidział kompetencji organów administracji publicznej do orzekania o tym odszkodowaniu⁸. Nie jest jednak dopuszczalna droga sądowa w sprawach o odszkodowanie wywodzone z art. 215 u.g.n.; nie jest to sprawa cywilna (zob. m.in. wyrok SA w Warszawie z 8.11.2019 r., I ACa 602/18, LEX nr 2752573).
9. Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym przez SN w postanowieniu z 4.02.2021 r., II PSKP 6/21, LEX nr 3117767, roszczenie o ustalenie stosunku służby czy o przywrócenie do służby w charakterze funkcjonariusza Służby Celno-Skarbowej na poprzednich warunkach (a takie roszczenie sformułowała powódka) jest sprawą o ochronę stosunku służbowego oraz istotnych jego elementów, która podlega kontroli instancyjnej w postępowaniu administracyjnym oraz kontroli sądów administracyjnych. Sprawa ta nie jest zatem sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c.

Art. 2. [Droga sądowa]

§ 1. Do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy.

§ 1a–2. (uchylone)

§ 3. Nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów.

1. Prawo dostępu do sądu (*access to justice*) jest gwarancją wynikającą z art. 6 EKPC oraz art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 303 z 2007 r., s. 1). W szerokim rozumieniu dostęp do sądu obejmuje nie tylko prawo do rozpoznania sprawy przez sąd (w tym cywilny), lecz także prawo do uzyskania pomocy prawnej. Wynika ono także z art. 47 Konstytucji RP.

⁷ Zob. postanowienie SN z 11.04.2008 r., II CSK 646/07, LEX nr 627208.

⁸ Zob. postanowienie SN z 13.05.2016 r., III CSK 244/15, LEX nr 2052528.

2. Droga sądowa w rozumieniu komentowanego przepisu oznacza **prawo do rozpoznania sprawy przez sąd cywilny** (droga sądowa *sensu stricto*). Sprawy cywilne w rozumieniu art. 1 rozpoznawane są przez sądy powszechne – rejonowe, okręgowe i apelacyjne (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 1 § 1 p.u.s.p. Ponadto w ramach cywilnego wymiaru sprawiedliwości mieści się także Sąd Najwyższy, który jednak nie rozpoznaje spraw cywilnych *sensu stricto*, lecz skargi kasacyjne wniesione w tych sprawach. Jest to zasada, od której przepisy szczególne mogą przewidywać wyjątek (zob. teza 4).
3. Dopuszczalność drogi sądowej **podlega ocenie sądu na chwilę wszczęcia postępowania**. Z pojęciem drogi sądowej jest ściśle związane pojęcie jej niedopuszczalności. **Niedopuszczalność drogi sądowej może mieć dwojaki charakter. Po pierwsze, bezwzględny** – w sytuacji gdy konkretna sprawa nie jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1, a zatem nie podlega rozpoznaniu przez sąd powszechny (zob. także komentarz do art. 186¹). **Po drugie, względny** – w sytuacji gdy pozostawia się stronie wybór co do drogi sądowej lub drogi przed innym uprawnionym organem. Ten drugi przypadek występuje niezwykle rzadko. W literaturze wskazuje się, że ma to miejsce np. w wypadku roszczeń ze stosunku pracy, jeżeli pracownik może dochodzić ich albo przed sądem pracy, albo przed komisją pojednawczą, do której kieruje roszczenie przed wystąpieniem na drogę sądową (art. 242 § 2 k.p.)⁹.
4. Niedopuszczalność drogi sądowej może być również **stała albo czasowa** (przejściowa), w zależności od tego, czy może ustąpić, czy nie. Czasowa (przejściowa) niedopuszczalność drogi sądowej występuje w przypadku, gdy przepisy szczególne wymagają uprzedniego wyczerpania wskazanego trybu, tj. reklamacyjnego, administracyjnego, ugodowego lub wewnątrzspółdzielczego. Są przewidziane w wielu obecnie obowiązujących przepisach, tj. np. art. 476 § 2, art. 842 k.p.c. czy art. 97 § 2¹ i art. 112 § 2 k.p.
5. Niedopuszczalność drogi sądowej skutkuje odrzuceniem pozwu na podstawie art. 199 § 1, jeśli jest pierwotna (istniała w chwili wnoszenia pozwu), lub umorzeniem postępowania na podstawie art. 355, jeśli jest następcza (powstała w toku postępowania). W przypadku czasowej niedopuszczalności drogi sądowej sąd powinien oddalić powództwo. Odrzucając pozew z powodu niedopuszczalności drogi sądowej – nie może poprzestać na stwierdzeniu, że sprawa przedstawiona do rozstrzygnięcia nie jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c., lecz zobowiązany jest także wskazać sąd, dla którego właściwości rozpoznanie tej sprawy zostało ustawowo zastrzeżone (art. 45 ust. 1 i art. 177 Konstytucji RP¹⁰).
6. Jak wskazano w judykaturze, o dopuszczalności (niedopuszczalności) drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie (nieistnienie) roszczenia, podlegającego ochronie na drodze sądowej, lecz przesądzają twierdzenia powoda o istnieniu stosunku prawnego z zakresu objętego pojęciem sprawy cywilnej w rozumieniu art. 1, art. 2 § 1 oraz art. 3 k.p.c.¹¹ Zna-

⁹ Zob. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 2, nt 14.

¹⁰ Postanowienie SN z 17.04.2002 r., III CK 53/02, OSNC 2003/2, poz. 31.

¹¹ Zob. postanowienie SN z 22.08.2007 r., III CZP 76/07, LEX nr 345575.

czenie ma zatem samo twierdzenie osoby inicjującej postępowanie przed sądem, że taki stosunek istnieje¹².

7. Nie jest uzasadnione odrzucenie pozwu ze względu na niedopuszczalność drogi sądowej w sprawie niemającej cech sprawy cywilnej, jeżeli powód – w ramach nowych twierdzeń faktycznych, zgłoszonych przed wydaniem postanowienia – przedstawił okoliczności i zdarzenia, które mogą stanowić cywilnoprawne źródło jego żądań¹³. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy, o tym, czy sprawa oddana pod osąd jest sprawą cywilną, decyduje jej przedmiot, czyli dochodzone przed sądem roszczenie i przytoczony przez powoda stan faktyczny, obejmujący zdarzenia, z których wynikają konsekwencje cywilnoprawne¹⁴.
8. Dotychczas w judykaturze wskazano na następujące sytuacje, gdy zachodzi dopuszczalność drogi sądowej:
 - sprawa, w której pasażer domaga się od przewoźnika lotniczego odszkodowania za opóźniony lot na podstawie art. 7 rozporządzenia (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.02.2004 r. ustanawiającego wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającego Rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.Urz. UE L 46, s. 1) – w takiej sprawie zachodzi przemienność drogi postępowania przed sądami powszechnymi lub przed Prezesem Urzędu Lotnictwa Cywilnego¹⁵;
 - sprawa o ochronę dóbr osobistych, w której powód domaga się usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego przez nakazanie usunięcia jego danych osobowych ze zbioru danych strony pozwanej¹⁶;
 - sprawa, w której Skarb Państwa domaga się na podstawie art. 527 k.c. ochrony należności z tytułu zaległości podatkowej¹⁷;
 - sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych o przekazanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych części składki na ubezpieczenie emerytalne do otwartego funduszu emerytalnego¹⁸;
 - roszczenie członka stowarzyszenia o ochronę jego członkostwa przed niezgodnym z prawem lub statutem wykreśleniem ze stowarzyszenia¹⁹;
 - jeżeli powód opiera roszczenie procesowe na zdarzeniach prawnych, które mogą być źródłem stosunków cywilnoprawnych²⁰;
 - sprawa, w której Zakład Ubezpieczeń Społecznych domaga się na podstawie art. 527 k.c. ochrony należności z tytułu składki na ubezpieczenie społeczne²¹;
 - sprawa z powództwa adwokata przeciwko izbie adwokackiej o ustalenie nieistnienia należności z tytułu składek członkowskich wynikających z przynależności do samorządu adwokackiego²²;

¹² Zob. postanowienie SN z 8.11.2013 r., I CSK 63/13, LEX nr 1523245.

¹³ Zob. postanowienie SN z 22.08.2000 r., IV CKN 1188/00, LEX nr 44015.

¹⁴ Zob. postanowienie SN z 20.03.2019 r., V CSK 655/17, LEX nr 2638604.

¹⁵ Zob. uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 113/13, LEX nr 1421756.

¹⁶ Zob. postanowienie SN z 15.02.2013 r., I CSK 684/12, LEX nr 1350212.

¹⁷ Zob. wyrok SN z 27.07.2006 r., III CSK 57/06, LEX nr 195391.

¹⁸ Zob. uchwała SN (7) z 5.04.2006 r., III CZP 121/05, LEX nr 175130.

¹⁹ Zob. uchwała SN z 6.01.2005 r., III CZP 75/04, LEX nr 140681.

²⁰ Zob. wyrok SN z 3.07.2003 r., III CKN 564/01, LEX nr 137511.

²¹ Zob. uchwała SN (7) z 12.03.2003 r., III CZP 85/02, LEX nr 548850.

²² Zob. postanowienie SN z 6.04.2000 r., II CKN 285/00, LEX nr 40501.

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz
Art. 506–1217

Tom II

redakcja naukowa Olga M. Piaskowska

Małgorzata Anaszkiewicz, Małgorzata Eysymontt, Dominik Horodyski
Elżbieta Jaceczko, Magdalena Kuchnio, Agata Majchrowska, Karolina Panfil
Joanna Parafianowicz, Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk
Olga M. Piaskowska, Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski
Katarzyna Sacharuk, Arkadiusz Turczyn

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz
Art. 506–1217

Tom II

redakcja naukowa Olga M. Piaskowska

Małgorzata Anaszkiewicz, Małgorzata Eysymontt, Dominik Horodyski
Elżbieta Jaceczko, Magdalena Kuchnio, Agata Majchrowska, Karolina Panfil
Joanna Parafianowicz, Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk
Olga M. Piaskowska, Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski
Katarzyna Sacharuk, Arkadiusz Turczyn

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 stycznia 2024 r.

Recenzent

Dr hab. Michał Krakowiak, profesor Uniwersytetu Łódzkiego

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do poszczególnych artykułów ustawy napisali:

Małgorzata Anaszkiewicz: art. 626¹–626¹³

Małgorzata Eysymontt: art. 1096–1115¹

Dominik Horodyski: art. 1169–1193

Elżbieta Jaceczko: art. 758–839, 844–1088

Magdalena Kuchnio: 98–110, 117–124, 394–398, 561–567⁵, 579–589, 609, 610, 626,
627–639, 646–691, 1117–1168, 1205–1211

Agata Majchrowska: art. 479⁴⁶–479⁸⁸, 505¹⁵–505³⁹

Karolina Panfil: art. 203¹, 398²²–398²⁴, 480¹–480⁴, 484¹–497, 1194–1204, 1212–1217

Joanna Parafianowicz: art. 86–97, 125–149, 150–182, 184–186, 425–458, 478, 479,
560²–560¹², 610¹–625, 691¹–691¹¹

Aleksandra Partyk: art. 19–85, 363–391¹, 568–578², 590–605, 716–729

Aleksandra Partyk, Tomasz Partyk – art. 544–560¹

Tomasz Partyk – art. 526–543, 606–608, 730–757

Olga M. Piaskowska: art. 1–18, 186¹–203, 204, 205, 316–362¹, 399–416¹, 424¹–424¹²,
458¹⁴–458¹⁶, 499–505¹⁴, 692–693²²

Aleksandra Rutkowska: art. 149¹, 183¹–183¹⁵, 459–477^{14a}

Aleksandra Rutkowska, Dariusz Rutkowski: art. 205¹–216¹, 218–226²

Dariusz Rutkowski: art. 216², 458¹–458¹³

Katarzyna Sacharuk: art. 694¹–694⁸

Arkadiusz Turczyn: art. 227–315, 398¹–398²¹, 479²⁸–479^{30f}, 479^{31a}–479⁴⁵, 479⁸⁹–479¹²⁹,
506–525, 640–643, 840–843

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8328-962-5

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462; e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

KSIĘGA DRUGA

Postępowanie nieprocesowe

TYTUŁ I

Przepisy ogólne

Art. 506. [Wszczęcie postępowania nieprocesowego]

Sąd wszczyna postępowanie nieprocesowe na wniosek; w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszczęć postępowanie także z urzędu.

1. Zgodnie z ogólną regułą art. 13 § 1 sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej, a w wypadkach przewidzianych w ustawie sąd rozpoznaje sprawy według przepisów o postępowaniach odrębnych. Według jego § 2 przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym Kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Odpowiednie stosowanie przepisów o procesie, polegające albo na ich stosowaniu wprost, albo z modyfikacjami, albo na ich niestosowaniu, odnosi się również do postępowania nieprocesowego. Wymaga to niekiedy rozważenia celu postępowania nieprocesowego, które nie dotyczy tylko sporu w sferze prawnej zainteresowanego wnioskodawcy czy uczestnika, a ma w niektórych przypadkach wymiar bardziej publiczny czy wręcz „powszechny” (w szczególności księgi wieczyste, rejestry).
2. Artykuł 506 reguluje **sposoby wszczęcia postępowania nieprocesowego** – co do zasady na wniosek podmiotu posiadającego interes prawny lub z urzędu przez sąd w przypadkach określonych ustawowo.
3. Aby uchwycić postrzeżenie interesu prawnego w postępowaniu nieprocesowym, należy przybliżyć stanowisko judykatury, zgodnie z którym o ile istnienie interesu prawnego we wniosku środka zaskarżenia (*gravamen*) wymagane jest rygorystycznie w postępowaniu procesowym, to rygoryzm ten ulega istotnemu osłabieniu w postępowaniu nieprocesowym, przynajmniej w zakresie niektórych typów postępowań toczących się w tym trybie, z racji przedmiotu danego postępowania, funkcji wydanego rozstrzygnięcia i zasięgu kognicji sądu. W postępowaniu nieprocesowym źródło interesu prawnego wynikać może z szerszego katalogu zdarzeń, a nie tylko, jak w procesie, z samego naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej wnioskodawcy; ze zdarzeń prawnych, które wywołują konieczność uregulowania wiążących się z nimi stosunków prawnych i rodzą obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania lub wzięcia w nim udziału. Nie zawsze decydujące znaczenie może mieć to, czy rozstrzygnięcie zapadło zgodnie z wnioskiem strony skarżącej, ale czy jest ono w rzeczywistości zgodne z pra-

wem i rzeczywiście istniejącymi stosunkami prawnymi, obligacyjnymi i rzeczowymi. Interes wnioskodawcy może zatem polegać na tym, że zmierza on do uzyskania orzeczenia wolnego od wad; uczestnik postępowania nieprocesowego może mieć interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia, mimo że uwzględnia ono w całości zgłoszone przez niego żądanie i dotyczy to także sytuacji, w której dany podmiot występuje jako współwnioskodawca¹. W zaprezentowanym rozwiązaniu pojmuje się więc **interes prawny szeroko**. Szerokie rozumienie interesu prawnego jako przesłanki uznania określonej osoby za zainteresowanego nie zwalnia jednak sądu od powinności dokonania oceny, na tle okoliczności każdej konkretnej sprawy, kto jest (powinien być) uczestnikiem postępowania². Istotę postępowania nieprocesowego widać również w sprawach wielopodmiotowych, w których znaczna liczba uczestników przyłącza się do wniosku, a sąd dochodzi do przekonania, że wnioskodawcy nie przysługuje prawo do udziału w nieruchomości, wówczas sąd ten nie jest uprawniony do oddalenia wniosku, gdyż brak legitymacji po stronie wnioskodawcy, w razie gdy w postępowaniu o zniesienie współwłasności udział wzięły już inne osoby, które poparły wniosek, nie powinien prowadzić do zamknięcia postępowania. Skoro istnieją wśród uczestników osoby popierające żądanie określone we wniosku, istnieje potrzeba kontynuowania postępowania i w razie potrzeby wezwania do udziału w nim innych osób, a przyłączenie się uczestnika do żądania działu spadku i zniesienia współwłasności usuwa przeszkodę wynikającą z braku legitymacji wnioskodawcy³. Uznymia to **szerszą niż tylko sporna funkcję postępowania nieprocesowego**.

4. Analiza interesu prawnego zależy oczywiście od sytuacji prawnej danego podmiotu, co wymaga uwzględnienia norm prawa materialnego i wynikającego z nich uprawnienia do podjęcia czynności mających materialną doniosłość prawną⁴. Niemniej jednak, mając na uwadze powyższe, w razie wątpliwości interes ten powinien być interpretowany szeroko, z uwzględnieniem konstytucyjnego prawa do sądu.
5. Termin „wniosek” to określenie pisma procesowego będącego podstawą wszczęcia postępowania sądowego w omawianych sprawach⁵, więc mają tu zastosowanie rygory stawiane **pierwszemu w sprawie pismu procesowemu**, tym bardziej gdy weźmie się pod uwagę regulację z art. 511 § 1, wedle której wniosek o wszczęcie postępowania powinien **czynić zadość przepisom o pozwie**, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie (zob. art. 126 i 187)⁶.
6. Omawiana regulacja dopuszcza wszczęcie postępowania nieprocesowego z urzędu, ale musi to jednak znajdować podstawę w **normie szczególnej**⁷. Normy Kodeksu postępowania cywilnego oraz ustaw szczególnych zarówno dają (współkształtują) podstawę do przypisania legitymacji czynnej wnioskodawcy, jak i stanowią o możliwości wszczęcia postępowania przez sąd, przechodzącej często w obowiązek⁸.

¹ Postanowienie SN z 15.02.2013 r., I CSK 315/12, OSNC 2013/7–8, poz. 99, z odwołaniem się do wcześniejszych orzeczeń w uzasadnieniu, jak również postanowienie SN z 21.06.2006 r., I CK 329/05, LEX nr 488999.

² Postanowienie SN z 11.12.2013 r., IV CZ 96/13, LEX nr 1413598.

³ Postanowienie SN z 14.02.2014 r., II CSK 216/13, LEX nr 1458819.

⁴ Por. postanowienie SN z 27.03.2008 r., II CZ 8/08, LEX nr 794610.

⁵ Uchwała SN z 3.12.2003 r., III CZP 93/03, OSNC 2005/2, poz. 23.

⁶ Zob. też postanowienie SN z 11.03.1999 r., III CKN 201/98, LEX nr 1214424.

⁷ Postanowienie SA w Katowicach z 28.09.2012 r., I ACa 550/12, LEX nr 1223173.

⁸ W zakresie regulacji szczególnych zob. np. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, LEX 2016, komentarz do art. 506.

7. Jak też zauważono w orzecznictwie, złożenie przez stronę wniosku w sprawie, którą sąd może wszcząć z urzędu, nie ogranicza uprawnień sądu do jej rozstrzygnięcia, natomiast ogranicza skuteczność dyspozytywnych czynności wnioskodawcy (np. w zakresie skutków cofnięcia wniosku)⁹.
8. Od złożenia wniosku należy odróżnić **sygnalizację potrzeby czy konieczności wszczęcia postępowania nieprocesowego**, np. zawiadomienie o przyjęciu do szpitala osoby chorej psychicznie¹⁰. Taka sygnalizacja wywołująca potrzebę wszczęcia postępowania nieprocesowego z urzędu, co oczywiste, nie jest tak sformalizowana jak wniosek.
9. **Stan sprawy nieprocesowej w toku** oraz jego skutki powstają generalnie z chwilą doręczenia wniosku uczestnikom. W postępowaniu nieprocesowym, z uwagi na jego specyfikę, może się jednak zdarzyć, że jedynym uczestnikiem postępowania jest wnioskodawca i wtedy doręczenie wniosku nie następuje. W takiej sytuacji za chwilę wywołującą stan sprawy w toku należy uznać chwilę podjęcia przez sąd pierwszej czynności przygotowawczej zmierzającej do rozstrzygnięcia sprawy i podobnie należałoby datować stan sprawy w toku w postępowaniu nieprocesowym wszczętym z urzędu, gdy przewiduje to ustawa¹¹.

Art. 507. [Właściwość rzeczowa]

Sprawy należące do postępowania nieprocesowego rozpoznają sądy rejonowe, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych.

1. Komentowany przepis ustanawia **domniemanie kompetencji sądów rejonowych** we wszystkich sprawach należących do postępowania nieprocesowego, **właściwość sądu okręgowego musi więc wyraźnie wynikać z konkretnego przepisu szczególnego**¹². Wykładnia w tym przypadku powinna być ścisła, a zastrzeżenie właściwości sądów okręgowych powinno być z tej przyczyny wyraźne, aby nie zaskakiwać adresatów norm prawnych, czego wymaga zasada praworządności. Jest to regulacja ogólna właściwości rzeczowej dla postępowania nieprocesowego¹³.
2. Zgodnie z art. 18 § 1, jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w **sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości**, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu; postanowienie o przekazaniu sprawy wymaga uzasadnienia. Wedle zaś § 2 tego przepisu przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę sąd okręgowy może odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania i zwrócić ją sądowi rejonowemu, jeżeli uzna, że poważne wątpliwości nie zachodzą; postanowienie zapada w składzie trzech sędziów i wymaga uzasadnienia; ponowne przekazanie tej samej sprawy przez sąd rejonowy nie jest dopuszczalne. Jak widać przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie wprowadzają dodatkowych przedmiotowych ograniczeń zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości, powinno ono mieć jednak wpływ na któryś z elementów współkształtujących

⁹ Postanowienie SN z 17.09.2008 r., III CSK 56/08, LEX nr 560578.

¹⁰ Postanowienie SN z 14.11.2014 r., I CSK 653/14, OSNC 2015/12, poz. 143. Zob. też postanowienie SN z 9.01.2015 r., V CZ 89/14, LEX nr 1652708.

¹¹ Postanowienie SN z 26.03.1992 r., I CRN 19/92, LEX nr 9074.

¹² Uchwała SN z 3.12.2003 r., III CZP 93/03, OSNC 2005/2, poz. 23.

¹³ Zob. np. postanowienie SN z 13.08.1976 r., IV PZ 32/76, OSNC 1977/3, poz. 57; wyrok SN z 4.12.2003 r., II CK 292/02, LEX nr 602370. Odnośnie do poszczególnych rodzajów spraw zob. np. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, t. 4, red. T. Ereciński, komentarz do art. 507.

rozstrzygnięcie; ubocznie można dostrzec, że może ono dotyczyć również samej właściwości tego sądu, stanowiąc swoistego rodzaju asekurację przed nieważnością postępowania.

3. Zgodnie z art. 379 pkt 6 **nieważność postępowania** zachodzi, jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu.

Art. 508. [Właściwość miejscowa]

§ 1. Jeżeli właściwość miejscowa nie jest oznaczona w przepisie szczególnym, wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania wnioskodawcy, a w braku miejsca zamieszkania – sąd miejsca jego pobytu. Do postępowania z urzędu właściwy jest sąd miejsca, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie będące podstawą wszczęcia postępowania. W braku wskazanych wyżej podstaw właściwy będzie sąd dla m.st. Warszawy.

§ 2. W wypadku gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sąd nad nim przełożony wyznaczy na posiedzeniu niejawnym inny sąd do rozpoznania sprawy w całości lub w części.

§ 3. Wyznaczenie następuje z urzędu albo na przedstawienie sądu właściwego, albo też na wniosek właściwego organu lub osoby zainteresowanej, po wysłuchaniu w razie potrzeby innych osób zainteresowanych.

§ 4. Przepisu art. 48¹ nie stosuje się w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu wieczystoksięgowym i postępowaniu rejestrowym, a także w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyjątkiem spraw o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz o dział spadku.

1. Komentowana regulacja normuje w sposób ogólny zagadnienie **właściwości miejscowej sądów w postępowaniu nieprocesowym**¹⁴. Ubocznie można zauważyć, że tak określona właściwość – odrębnie ujęta w razie wniosku i w razie wszczęcia postępowania z urzędu – spójna jest z postulatami o efektywności tego postępowania. **Wyjątki** od tych zasad, ujęte w rozwiązaniach szczególnych, powinny być **interpretowane ściśle**. Niemniej jednak zgodnie z odpowiednio stosowanym art. 43 § 1, jeżeli uzasadniona jest właściwość kilku sądów albo jeżeli wniosek kieruje się przeciwko kilku osobom, dla których według przepisów o właściwości ogólnej właściwe są różne sądy, **wyбір** między tymi sądami należy do **wnioskodawcy**. Jak stanowi jego § 2, to samo dotyczy przypadku, gdy nieruchomość, której położenie jest podstawą oznaczenia właściwości sądu, jest położona w kilku okręgach sądowych. Ponadto wedle art. 45 § 1, jeżeli na podstawie przepisów kodeksu nie można w świetle okoliczności sprawy ustalić właściwości miejscowej, **Sąd Najwyższy oznaczy sąd**, przed który należy wytoczyć powództwo, a zgodnie z § 2 – o oznaczenie sądu, przed który należy wytoczyć powództwo, występuje sąd, do którego wpłynął pozew. Przy czym w judykaturze zauważa się, że art. 45 nie ma w zasadzie zastosowania w postępowaniu nieprocesowym, ponieważ w razie niemożności określenia sądu właściwego przewidziana jest właściwość sądu dla m.st. Warszawy, ale dostrzega się jednocześnie, iż w przypadkach krańcowych (nietypowych sytuacjach) niewykluczone jest zastosowanie art. 45 w zw. z art. 13 § 2¹⁵.

¹⁴ Postanowienie SN z 9.12.1975 r., I CO 9/75, OSNC 1976/10, poz. 219.

¹⁵ Postanowienie SN z 30.10.2020 r., V CO 190/20, LEX nr 3073099; brak możliwości dopuszczenia skrajnych przypadków można wywieść z postanowienia SN z 25.11.2020 r., V CO 217/20, LEX nr 3088854, a także postanowienia SN z 11.08.2015 r., III CO 45/15, LEX nr 3120706.

2. Elastyczne jest również rozwiązanie z § 2. Charakteryzując przeszkody uniemożliwiające rozpoznanie sprawy lub podjęcie czynności, należy wskazać, że ustawodawca posłużył się tu wprawdzie wyrażeniem ogólnym, ale powinno się to sprowadzać **do obiektywnych przyczyn niemożliwych do przewyciężenia**, np. siła wyższa, wyłączenie sędziów. Złagodzeniem tego jest również powołanie się na **względy celowości**, np. ekonomikę postępowania, zamieszkanie uczestników, gromadzenie dowodów. Sąd przełożony w rozumieniu art. 508 § 2 orzeka jako sąd pierwszej instancji, w zastępstwie sądu pierwszej instancji, który z powodu określonych przeszkód nie może rozpoznać sprawy¹⁶. W orzecznictwie wyrażono również stanowisko, że sąd przełożony może na podstawie art. 508 § 2 zamiast sądu właściwego wyznaczyć do rozpoznania sprawy ze względu na celowość również inny równorzędny sąd niepodlegający mu instancyjnie¹⁷.
3. Zgodnie z art. 394 § 1 pkt 4 **zażalenie do sądu drugiej instancji** przysługuje na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego, których przedmiotem jest przekazanie sprawy sądowi równorzędnemu lub niższemu albo podjęcie postępowania w innym trybie, niemniej jednak judykatura opowiada się raczej za niedopuszczalnością zażalenia w przypadku zastosowania art. 508 § 2¹⁸.
4. Przepis daje trzy alternatywne **podstawy do wyznaczenia sądu do rozpoznania sprawy w całości lub w części**:
 - 1) z urzędu;
 - 2) na przedstawienie sądu właściwego;
 - 3) na wniosek właściwego organu lub osoby zainteresowanej, z dodatkową możliwością, tj. po wysłuchaniu w razie potrzeby innych osób zainteresowanych.

O potrzebie decyduje sąd przełożony, ale nie wyklucza to np. pisemnego przedstawienia argumentacji przez zainteresowanych.

5. Paragraf 4 został dodany ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.), która weszła w życie 7.11.2019 r. Regulacji, zgodnie z którą w przypadku wyłączenia sędziego na podstawie art. 48 § 1 pkt 1–4 sąd występuje do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, a sąd przełożony wyznacza inny równorzędny sąd, nie stosuje się w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu wieczystoksięgowym i postępowaniu rejestrowym, a także w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyjątkiem spraw o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz o dział spadku. Rezygnacja z takiego rozwiązania, polegająca na tym, że przyczyny wyłączenia sędziego z mocy samej ustawy w tym przypadku nie dają podstawy do wystąpienia przez sąd do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, podyktowana jest sprawnością postępowania, przy braku uwzględnienia społecznego odbioru wymiaru sprawiedliwości. Jak też stanowi art. 52 § 1, **o wyłączeniu sędziego rozstrzyga sąd, w którym**

¹⁶ Postanowienie SN z 12.10.2007 r., I CNP 55/07, LEX nr 897928.

¹⁷ Postanowienie SN z 15.06.1970 r., I CZ 60/70, OSNC 1971/1, poz. 17.

¹⁸ Zob. np. postanowienie SN z 20.12.1969 r., I CZ 120/69, OSNC 1970/10, poz. 185; postanowienie SN z 29.02.1972 r., I CZ 217/71, OSNC 1972/9, poz. 165; postanowienie SN z 23.01.1978 r., IV CZ 160/77, LEX nr 8058; postanowienie SN z 25.07.1984 r., I CZ 84/84, LEX nr 8607.

TYTUŁ II

Przepisy dla poszczególnych rodzajów spraw

DZIAŁ I

Sprawy z zakresu prawa osobowego

Rozdział 1

Uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu

Oddział 1

Postępowanie o uznanie za zmarłego

Art. 526. [Właściwość sądu]

§ 1. W sprawach o uznanie za zmarłego właściwy jest sąd ostatniego miejsca zamieszkania zaginionego, a w braku tej podstawy – sąd wskazany w art. 508 § 1.

§ 2. Jeżeli wskutek tego samego zdarzenia zaginęła większa liczba osób, Sąd Najwyższy na wniosek Ministra Sprawiedliwości może wyznaczyć jeden sąd jako wyłącznie właściwy do rozpoznania spraw będących w związku z tym zdarzeniem. Postanowienie Sądu Najwyższego podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.

1. Przedmiotem spraw o uznanie za zmarłego jest badanie przesłanek materialnoprawnych określonych w art. 29–32 k.c. Odpowiednio długi brak dawania „znaków życia” ze strony osoby zaginionej uzasadnia bowiem uznanie, że osoba ta nie żyje. Uznanie za zmarłego jest wykluczone w przypadku, gdy śmierć danej osoby jest niewątpliwa. W takim wypadku właściwe jest postępowanie o stwierdzenie zgonu³⁰⁸. Tym bardziej nie można potraktować osoby, której zgon prawomocnie został ustalony, jako osoby zaginionej i uznać jej za zmarłą³⁰⁹.
2. Osobę zaginioną należy traktować jak każdą inną osobę żyjącą, dopóki nie zostanie wydane prawomocne postanowienie o uznaniu tej osoby za zmarłą lub o stwierdzeniu jej zgonu (tzw. **zasada domniemania życia osoby zaginionej**)³¹⁰.

³⁰⁸ Szerzej zob. A. Bartoszewicz, *Postępowanie o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu*, Warszawa 2007.

³⁰⁹ Por. postanowienie SN z 14.09.1995 r., I CRN 138/95, LEX nr 1500926.

³¹⁰ Por. B. Rogalska, *Podmiotowość podatkowa osoby nieobecnej, dla której ustanowiono kuratora sądowego*, „Doradca Podatkowy” 2006/11, nt 3; wyrok SN z 24.01.2001 r., II UKN 195/00, LEX nr 54877.

3. Orzeczenie uznające daną osobę za zmarłą (art. 29 § 1 k.c.) stwarza **taki stan prawny, jaki powstaje w razie śmierci osoby fizycznej**. W szczególności następuje otwarcie spadku i przejście praw i obowiązków majątkowych zmarłego na spadkobierców (art. 922 § 1, art. 924 k.c.). Postanowienie o uznaniu za zmarłego ma charakter konstytutywny *erga omnes*, ze skutkiem wstecznym (*ex tunc*), działa zatem wstecz od chwili określonej w nim jako chwila śmierci osoby uznanej za zmarłą³¹¹.
4. Prawomocne postanowienie co do istoty sprawy wydane w postępowaniu o stwierdzenie zgonu podlega zaskarżeniu **skargą kasacyjną** (por. art. 519¹ § 1 k.p.c.).
5. Prawomocne postanowienie o uznaniu za zmarłego powinno zawierać wszystkie informacje, jakie należy zamieścić w akcie zgonu. Zgodnie z art. 95 ust. 1 i 5 p.a.s.c. są to:
 - 1) nazwisko, nazwisko rodowe, imię (imiona), datę i miejsce urodzenia osoby zmarłej;
 - 2) stan cywilny;
 - 3) nazwisko, nazwisko rodowe, imię (imiona) małżonka osoby zmarłej, jeżeli w chwili śmierci pozostawała ona w związku małżeńskim;
 - 4) data, godzina oraz miejsce zgonu albo jeżeli nie są znane – data, godzina oraz miejsce znalezienia zwłok;
 - 5) nazwiska, nazwiska rodowe, imiona rodziców osoby zmarłej;
 - 6) adnotacja zawierająca oznaczenie sądu wydającego orzeczenie i sygnaturę akt sprawy.
6. Zgodnie z art. 4 w zw. z art. 13 ust. 6 p.a.s.c. sąd przekazuje urzędowi stanu cywilnego właściwemu dla m.st. Warszawy odpis prawomocnego postanowienia o uznaniu za zmarłego wraz z adnotacją o dacie prawomocności w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia.
7. Artykuł 526 § 1 k.p.c. statuuje odstępstwo od zasady określonej w art. 508 § 1. Podstawowym wyznacznikiem **właściwości miejscowej sądu** w sprawach o uznanie za zmarłego jest miejsce zamieszkania zaginionego. Miejsce zamieszkania podlega określeniu na podstawie art. 25–28 k.c. Co do zasady miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Pojęcie miejsca zamieszkania, przyjęte w art. 25 k.c., jest konstrukcją prawną, na którą składają się dwa elementy: fizyczne przebywanie w danej miejscowości (*corpus*) i zamiar, wola stałego pobytu (*animus*). Powszechnie przyjmuje się, że oba te elementy muszą występować łącznie. Przerwa w przebywaniu spowodowana szczególnymi okolicznościami, takimi jak odbywanie kary pozbawienia wolności, powołanie do służby wojskowej czy podjęcie studiów w innej miejscowości, nie zmienia jednak miejsca zamieszkania w znaczeniu prawnym. Pobyt w zakładzie karnym, jednostce wojskowej czy miejscowości, w której osoba fizyczna podejmuje naukę, ma charakter okresowy i nie jest równoznaczny z zamieszkiwaniem w tych miejscach. Miejscem zamieszkania osoby w omawianych sytuacjach jest miejsce, w którym osoba ta przebywa w czasie przepustek czy dni wolnych od nauki, do którego zamierza wrócić po odbyciu kary, służby czy zakończeniu studiów³¹².
8. Brak możliwości ustalenia ostatniego miejsca zamieszkania zaginionego powoduje, że w sprawach o uznanie za zmarłego „odżywa” ogólna właściwość miejscowa sądu, okreś-

³¹¹ Wyrok SN z 3.03.2016 r., II UK 86/15, LEX nr 2054485.

³¹² Por. wyrok NSA z 5.12.2019 r., I OSK 956/18, LEX nr 2785835.

lona w art. 508 § 1. W takim wypadku wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania wnioskodawcy, a w braku miejsca zamieszkania – sąd miejsca jego pobytu, zaś w braku wskazanych wyżej podstaw właściwy jest sąd dla m.st. Warszawy.

9. Jeżeli ustalenie ostatniego miejsca zamieszkania zaginionego jest możliwe, właściwość sądu determinowana przez tę okoliczność ma charakter właściwości wyłącznej. Wykluczone jest zatem zawarcie umowy prorogacyjnej, która prowadziłaby do zmiany właściwości miejscowej sądu (art. 46 § 2), trudno zresztą wyobrazić sobie możliwość zawarcia takiej umowy w sprawach dotyczących uznania za zmarłego.
10. W przypadku naruszenia art. 526 i rozpoznania sprawy przez sąd niewłaściwy miejscowo postępowanie nie jest dotknięte nieważnością. Naruszenie przepisów o właściwości miejscowej sądu, także w przypadku, gdy właściwość ta ma charakter wyłączny, stanowi jedynie naruszenie przepisów postępowania, które sąd odwoławczy bierze pod uwagę jedynie na zarzut strony, a nie z urzędu (art. 379 *a contrario*). Zarazem aby zarzut apelacyjny odwołujący się do rozpoznania sprawy przez sąd niewłaściwy miejscowo mógł odnieść skutek, konieczne jest ustalenie, że uchybienie procesowe tego rodzaju miało przełożenie na treść rozstrzygnięcia³¹³.
11. W przypadku złożenia wniosku inicjującego postępowanie nieprocesowe w sprawach z zakresu prawa rzeczowego do sądu niewłaściwego miejscowo sąd ten z urzędu powinien stwierdzić swoją niewłaściwość miejscową i **sprawę przekazać do rozpoznania sądowi właściwemu**. Niewłaściwość miejscową w sprawach tego rodzaju, jako niedającą się usunąć w drodze umowy stron, sąd bierze pod uwagę na każdym etapie postępowania, zgodnie z art. 200 § 1¹, który znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym, stosownie do art. 13 § 2. Decyzja procesowa sądu w przedmiocie stwierdzenia swojej niewłaściwości miejscowej przybiera postać postanowienia. Na postanowienie to przysługuje zażalenie do sądu wyższej instancji, zgodnie z art. 394 § 1 pkt 4.
12. Artykuł 526 § 2 statuuje szczególny przypadek właściwości miejscowej delegacyjnej. Sąd Najwyższy na wniosek Ministra Sprawiedliwości może bowiem oznaczyć jeden sąd jako właściwy do rozpoznania wszystkich spraw o uznanie za zmarłe osób, które zaginęły w związku z jednym zdarzeniem. Za tego rodzaju zdarzenie uznać można w szczególności katastrofę komunikacyjną lub budowlaną bądź klęskę żywiołową³¹⁴. Ustawa przewiduje szczególnie tryb publikacji postanowienia Sądu Najwyższego w przedmiocie wyznaczenia sądu właściwego do rozpoznania wszystkich spraw o uznanie za zmarłe osób zaginionych na skutek tego samego zdarzenia, a mianowicie poprzez publikację w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.
13. W sprawach o uznanie za zmarłego nie jest również niedopuszczalne stosowanie art. 508 § 2, co oznacza, że w wypadku gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sąd nad nim przełożony wyznacza na posiedzeniu niejawnym inny sąd do rozpoznania sprawy w całości lub w części.
14. Zob. także komentarz do art. 508.

³¹³ Por. wyrok SA w Katowicach z 26.11.2013 r., V ACa 491/13, LEX nr 1409129.

³¹⁴ Por. P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. M. Manowska, LEX 2020, komentarz do art. 526.

Publikacja napisana przez praktyków i z myślą o praktykach w sposób kompleksowy omawia wszystkie zagadnienia postępowania cywilnego oraz problemy, jakie mogą stwarzać poszczególne przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Zawiera komentarz do nowelizacji z 7 lipca 2023 r., mającej na celu przede wszystkim usprawnienie postępowań sądowych w sprawach cywilnych i zapobieżenie ich przewlekłości, doprecyzowanie zasad doręczeń komorniczych, a także wprowadzającej nowe rozwiązania w zakresie planowania rozprawy.

W opracowaniu omówiono również inne zmiany Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące m.in.:

- dostosowania polskiego prawa do unijnego rozporządzenia o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich;
- przyspieszenia postępowań sądowych oraz ułatwienia stronom i pełnomocnikom kontaktu z sądem;
- ograniczenia obciążeń administracyjnych dla obywateli, w tym przedsiębiorców;
- wzmocnienia ochrony osób doznających przemocy domowej;
- nowej instytucji świadczenia wspierającego;
- lepszego zabezpieczenia sytuacji prawnej spadkobierców;
- podwyższenia standardów uczestnictwa małoletnich w procedurach sądowych;
- postępowania w razie niemożności doręczenia elektronicznego;
- postępowania egzekucyjnego.

Przedstawiony został ponadto szeroki przegląd aktualnego orzecznictwa, ograniczony jedynie w niezbędnym zakresie do uwag o charakterze dogmatycznym.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla praktyków prawa – sędziów, adwokatów, radców prawnych i komorników.

Olga M. Piaskowska – doktor habilitowany nauk prawnych; profesor Uniwersytetu SWPS; adwokat; przez ponad 10 lat starszy asystent sędziego w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego; w 2014 r. otrzymała wyróżnienie za rozprawę doktorską w konkursie Złote Skrzydła „Dziennika Gazety Prawnej”; laureatka IV edycji rankingu Rising Stars Prawnicy – Liderzy Jutra 2015; naukowo zajmuje się postępowaniem cywilnym oraz stosowaniem EKPC w polskim porządku prawnym, w tym przewlekłością postępowania, a także badaniami nad nowymi metodami nauczania prawa – jest współautorką nowego programu studiów dla Szkoły Prawa Uniwersytetu SWPS oraz zajęć z umiejętności prawniczych; autorka i współautorka publikacji z zakresu prawa i postępowania cywilnego oraz karnego, redaktor naukowy publikacji *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz* (2019), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz* (2021) i *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz* (2022).

9788383289625 W01P01

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ISBN 978-83-8328-962-5

9 788383 289625

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL

WWW.PROFINFO.PL

